

МЕЛЬНИК

Юрій Миколайович
9701080@ukr.netк.е.н., доцент, Одеська
національна академія
харчових технологій

УДК 338.021

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ
ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИESTIMATION OF COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL INDUSTRY
OF THE NATIONAL ECONOMY

У статті досліджено теоретико-методичне забезпечення оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі національної економіки. Визначені конкурентні аспекти, що визначають привабливість промисловості і її позиції у конкурентній боротьбі в національному макроекономічному середовищі. Запропоновано для надання характеристики конкурентоспроможності промислової продукції використовувати інтегральні індикатори. Розроблена загальна методика оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі. Сформована система концептуально-методичних принципів оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі. Запропоновано на основі всебічного дослідження за допомогою базового, методичного, багатопараметричного та функціонального інструментарію визначати вимоги до еталонної продукції і вибирати параметри оцінки промислової продукції. Доведено, що конкурентоспроможність продукції є визначальним фактором конкурентоспроможності промислової галузі національної економіки.

* * *

В статье исследовано теоретико-методическое обеспечение оценки конкурентоспособности продукции промышленной отрасли национальной экономики. Определены конкурентные аспекты, определяющие привлекательность промышленности и ее позиции в конкурентной борьбе в национальной макроекономической среде. Предложено для определения характеристики конкурентоспособности промышленной продукции использовать интегральные индикаторы. Разработана общая методика оценки конкурентоспособности продукции промышленной отрасли. Сформирована система концептуально-методических принципов оценки конкурентоспособности продукции промышленной отрасли. Предложено на основе всестороннего исследования с помощью базового, методического, многопараметрического и функционального инструментария определять требования к эталонной продукции и выбирать параметры оценки промышленной продукции. Доказано, что конкурентоспособность продукции является определяющим фактором конкурентоспособности промышленной отрасли национальной экономики.

* * *

The article deals with theoretical and methodological support for the assessment of the competitiveness of products of the industrial sector of the national economy. The competitive aspects that determine the attractiveness of industry and its position in competition in the national macroeconomic environment are determined. It is proposed to use integral indicators to give the characteristic of competitiveness of industrial products. The general methodology for assessing the competitiveness of industrial products is developed. A system of conceptual and methodological principles for assessing the competitiveness of products in the industrial sector has been formed. Based on a comprehensive study with the help of basic, methodical, multi-parameter and functional tools, it is proposed to determine the requirements for reference products and to choose the parameters of the estimation of industrial products. It is proved that the competitiveness of products is the determining factor of the competitiveness of the industrial sector of the national economy.

Competitiveness in the industry of the national economy is a relative characteristic, which reflects the current dynamic trends of the development of certain subjects of the industry from competitors in terms of efficiency of management, with quantitative and qualitative orientation.

The management of competitiveness in the industry of the national economy distinguishes the relevant aspects that determine the form of management influence on the objects of management or regulation. Aspects of competitiveness management in the industry of the national economy must be characterized as a distinction of technological operations of the control system and its segment components, which provide the appropriate unity or combination, which forms the whole process of management in the relevant environment. It should be remembered that the management of competitiveness is not subject to fundamental regulation, because management is a creative process.

Competitiveness of products is the determining factor of the competitiveness of the industrial sector of the national economy. The competitiveness of the industrial sector is the systemic and potential ability to design, create and implement, in appropriate conditions, products that, by their socio-economic (consumer and value) characteristics, are more attractive to the consumers of the national market than the products of industrial competitors. The competitiveness of the industrial sector of the national economy characterizes the strategic opportunities and the positive dynamics of adjusting the subjects of industry to the changing conditions of competition in the market environment.

Ключові слова: промислова продукція, національна економіка, глобалізація, оцінка, конкурентоздатність

Ключевые слова: промышленная продукция, национальная экономика, глобализация, оценка, конкурентоспособность

Keywords: industrial production, national economic, global economic, social development, competitiveness

ВСТУП

Механізми конкуренції, на нашу думку, мають значний вплив на стратегію і тактику промислового виробництва, розподілу, обміну і споживання результатів діяльності суб'єктів промисловості країни. У сучасних умовах розвитку країни, знання основ управління стратегічною діяльністю дозволяє знайти конкурентні рішення, які забезпечать перевищення доходів над витратами, принаймні, на величину запланованої ефективності.

У науковій літературі є чимало визначень конкурентоспроможності. І. Ансофф, С. Брю, М. Портер, К. Макконнелл, П. Самуельсон, І. Должанський, Л. Піддубна, Ю. Сафонов, Н. Тарнавська, С. Масленников та інші досліджували питання конкурентоспроможності.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні теоретико-методичних аспектів оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі національної економіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною та методологічною основою дослідження є джерела навчальної, монографічної та періодичної літератури з обраної теми, а також нормативно-правові документи, які регулюють процеси оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі національної економіки.

При написанні роботи були використані наступні методи: метод спостереження, методи аналізу та синтезу, монографічний метод, діалектичний метод, метод порівняння, методи індукції та дедукції, а також метод узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток національного макроекономічного середовища може бути успішним, коли його сегменти будуть отримувати конкурентоспроможні результати діяльності, які забезпечать якісне зростання добробуту у країні.

Національна економіка з 2014-2018 рр. динамічно та успішно переорієнтовується на європейське ринкове середовище та інші міжнародні ринки. Два роки тому запрацювала пріоритетна поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та Європейським союзом. За останні роки розпочався процес повномасштабної фінансово-економічної інтеграції країни до спільного європейського конкурентоспроможного ринкового середовища. За результатами 2018 р., як очікується, частка Євросоюзу у структурі українського експорту зростає понад 42 %, а темпи його зростання від 2017 р., складуть понад 16 %.

Європейське конкурентоспроможне ринкове середовище остаточно постає базовим сектором національного експорту країни. Вільна міжнародна торгівля з країнами Європейського союзу забезпечила проведення та завершення переговорів про зону вільної торгівлі з іншими країнами міжнародного макроекономічного середовища: Ізраїль, Канада, Туреччина, Китай та інші.

За таких умов повинні змінюватися методи управління не тільки суб'єктами, але й окремими аспектами інституційного регулювання та управління. Актуаль-

ність цього важливого для національної економіки завдання вимагає теоретичного обґрунтування стратегічних питань організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального та екологічного спрямування на всіх рівнях регулювання та управління. Тобто необхідна розробка та впровадження пріоритетних системних заходів згаданого вище спрямування, які забезпечать підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її сегментів, у тому числі промислового.

Механізми конкуренції пронизують фінансово-економічні відносини у макроекономічному середовищі, також впливають на появу сучасних форм, алгоритмів, стилів і етикету господарювання кожного суб'єкта національної економіки.

Найбільш репрезентативне з них наступне: конкурентоспроможність – це можливість суб'єкта національної економіки задовольняти певні запити споживачів краще, ніж конкуренти, і, завдяки цьому, ефективно розповсюджувати готову продукцію (товари, роботи, послуги).

І. Ансофф характеризує конкуренцію як відповідний економічний процес взаємодії, взаємозв'язку та боротьби між суб'єктами, що виступають на ринку для забезпечення кращих можливостей збуту своєї продукції (товарів, робіт, послуг), задоволення різноманітних потреб споживачів та одержання найбільшого чистого фінансового результату [1].

Сутність конкуренції виокремлюється у відповідному протистоянні або протиборстві, суперництві або змаганні тощо.

Управління конкурентоспроможністю є похідною від підсумків всієї діяльності суб'єктів промислової галузі країни. У фінансово-економічних процесах, управління конкурентоспроможністю – це свідомий цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкти і відповідні процеси пов'язані з ним, а також надання певної спрямованості господарській діяльності та отримання запланованих результатів.

Конкурентоспроможність у промисловості національної економіки – це відносна характеристика, яка відображає сучасні динамічні тенденції розвитку певних суб'єктів галузі від конкурентів за ступенем ефективності господарювання, з кількісною та якісною орієнтацією.

Управління конкурентоспроможністю у промисловості національної економіки виокремлює відповідні аспекти, які визначають форму управлінського впливу на об'єкти управління або регулювання. Аспекти управління конкурентоспроможністю у промисловості національної економіки треба характеризувати як виокремлені технологічні операції системи управління та її сегментні компоненти, які забезпечують відповідну єдність або поєднання, що формує у сукупності процес управління у відповідному середовищі. Необхідно пам'ятати, що управління конкурентоспроможністю не піддається принциповому регламентуванню, тому що, управління – це творчий процес.

У макроекономічному середовищі, будь який суб'єкт управління застосовує індивідуальну технологію системи управління, де виокремлює та комбінує

види управління з урахуванням інноваційних аспектів, застосовуючи їх у необхідному поєднанні або послідовності.

У промисловому сегменті національної економіки застосовуються певні види, форми і функції управління конкурентоспроможністю. Процеси управління конкурентоспроможністю у складних інтегрованих сегментах макроекономічного середовища має відповідну схему реалізації, у якій основні елементи взаємодіють у логічній послідовності:

- фінансово-економічний аналіз та оцінка;
- планування або програмування;
- прогнозування;
- система організації;
- обліковий процес;
- система регулювання;
- діагностика;
- стимулювання;
- контролінг.

Необхідно пам'ятати, що наявність конкурентоспроможної продукції достатньо часто не дозволяє суб'єктам промисловості країни застосувати зазначену перевагу через відсутність досвіду використання всього комплексу стратегічних елементів управління: гнучкої промислової товарної та цінової політики, ефективної логістичної організації, активного стимулювання збуту тощо. Поширення глобалізаційних процесів ускладнює кон'юнктуру ситуація у промисловому сегменті національної економіки, тому що розширюється межа національного ринку, залучаються до нього іноземні компанії, які мають значний досвід роботи в умовах міжнародної конкуренції. Пряме використання міжнародного досвіду достатньо часто ускладнено через національні особливості внутрішнього ринку країни і через відсутність універсальних методів конкуренції в умовах глобалізації.

Глобалізація додає новий вимір промисловому сегменту національної економіки, обумовлюючи його сучасні кількісні і якісні орієнтири, що виявляються у наступному:

- постійний рух промислового сегменту до усе більшої відкритості у національному та міжнародному просторі;
- перетворення економіки промислової конкуренції у економічне промислове співробітництво (міжнародне виробниче кооперування та спеціалізація; виокремлення технологічного самозабезпечення на технологічну взаємозалежність, за якою відбувається об'єднання ресурсного забезпечення; концентрація компетентностного підходу у інноваційних процесах та ін.).

Але, процес глобалізації у промисловому сегменті не позбавлений внутрішньої суперечливості, що обумовлює нерівномірність і різноспрямованість розвитку його складових.

Основні конкурентні аспекти, що визначають привабливість промисловості і позицій у конкурентній боротьбі у національному макроекономічному середовищі:

- поява нових конкурентів;
- загроза заміни відповідної продукції на сучасну (інноваційну);

– сила позиції контрагентів (постачальників та покупців);

– логістична складова;

– конкуренція серед суб'єктів промислового сегменту.

При оцінюванні загрози появи нових конкурентів на промисловому сегменті національної економіки необхідно враховувати аспекти входу конкурентів на функціонуючий ринок, які визначаються наступними факторами: економічні масштаби входу на ринок; сукупністю капіталовкладень пов'язаних з входом у галузь; забезпечення трудовими ресурсами; можливі дії суб'єктів промисловості спрямованими на захист власних позицій тощо.

При оцінюванні загрози заміни відповідної продукції на сучасну (інноваційну) необхідно враховувати весь спектр інноваційних характеристик і цінову складову продукту-замінника. Необхідно проведення дослідження споживчих уподобань.

Оцінювання сили позиції контрагентів – постачальників залежить від асортименту та якості ресурсів, що поставляються і послуг, що надаються, наявністю можливості заміни контрагента. Сила позиції контрагентів-покупців визначається типом ринкового середовища, на якому діють суб'єкти промислової галузі, і вона визначається можливістю перейти на використання інших продуктів та витратами пов'язаними на перехід, об'ємами поставок тощо.

Дослідження логістичної складової передбачає системний підхід до інтегрованого та динамічного оцінювання управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками у промисловій галузі національної економіки. Практичним інструментарієм управління ефективністю, конкурентоспроможністю та організованістю суб'єкта промислової галузі є механізм оцінювання створеної логістичної інформаційної системи. Саме тому, суб'єктам промислової галузі національної економіки необхідно впроваджувати до системи управління логістику, рівень організації і впровадження якої відображує параметри його конкурентоспроможності, оскільки логістика надає змогу задовольнити потреби ринкового середовища з урахуванням мінімізації витрат.

У ринковому середовищі при формуванні будь-яких стратегічних планів або прогнозів, програм або реформ в першу чергу необхідно провести дослідження конкурентоспроможності відповідного сегменту макроекономіки.

Оцінка конкурентоспроможності – пріоритетний етап дослідження ринкової кон'юнктури, на стан якої в умовах глобалізації впливає значна кількість факторів політичної та соціально-економічної спрямованості (попит і пропозиція, та їх співвідношення; ціноутворення; обсяги промислового виробництва; логістичні витрати; маркетинг; інфраструктура ринкового середовища; природно-кліматичні умови; кон'юнктурні процеси та ін.).

Для характеристики конкурентоспроможності промислової продукції використовують приватні та інтегральні індикатори. Загальна методика оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі відображено на рис. 1.

Рис. 1. Загальна методика оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі

Окремі елементи зазначеної методики відображають поставленні перед ними функціональні завдання та орієнтири: дослідження ринкової кон'юнктури, визначення набору соціально-економічних індикаторів конкурентоспроможності; визначення базових параметрів для оцінки конкурентів; аналіз конкурентів; визначення стратегічних орієнтирів.

Оцінка рівня конкурентоспроможності продукції промислової галузі здійснюється з обґрунтування або уточнення мети та завдань по її досягненню.

Система концептуально-методичних принципів оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі відображає найважливіші сучасні вимоги до оцінки та у повному обсязі характеризує її сутність та значення. Застосування концептуально-методологічних принципів оцінки конкурентоспроможності продукції забезпечує отримання достовірних результатів та виступає неодмінною умовою якісного вирішення завдань.

Основні концептуально-методологічні принципи оцінки:

- принцип єдності оцінки й синтезу – забезпечення поділу на сегменти складних об'єктів, явищ або процесів, які оцінюються з метою дослідження їх властивостей у взаємозв'язку і взаємозалежності;

- принцип виокремлення основного сегменту – припускає ранжування відповідних факторів з метою всебічної оцінки;

- принцип системності – взаємопов'язана і взаємодоповнююча оцінка відповідних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища промислової галузі;

- принцип синергії – збільшення ефективності у промисловій галузі у результаті інтеграції, злиття окремих сегментів в єдину систему за рахунок емергентності;

- принцип біфуркації – аналіз складних динамічних систем у промисловій галузі з відповідними альтернативними траєкторіями господарювання, які змінюють напрямок руху в точках біфуркації або роз-

галуження;

- принцип оперативності – оцінка повинна швидко вирішувати поставлені завдання;

- принцип варіативності – дослідження потенційних альтернативних варіантів вирішення завдань;

- принцип простоти оцінки – механізм оцінки повинен бути доступний для будь-якої зацікавленої особи та мати трансформаційні властивості;

- принцип інформаційності – індикатори повинні в повному обсязі відображати процеси та явища у промисловій галузі;

- принцип об'єктивності – обґрунтованість та аргументованість оцінки.

Основною метою оцінки конкурентоспроможності є забезпечення постійної привабливості продукції промислової галузі у ринковому середовищі та наділення її перевагами у порівнянні з аналогічною за призначенням продукцією конкурентів.

Залежно від умов ринку і можливостей промислової галузі досягнення сформованої мети може бути пов'язано з вирішенням будь-яких завдань, які визначають зміст і обсяг необхідного інформаційного забезпечення (стан ринкового середовища, позиціонування промислової продукції, поведінка конкурентів тощо). Прикладом вирішення поставлених завдань є: підвищення конкурентоспроможності промислової продукції у порівнянні з еталонним зразком; інноваційні розробки та їх виведення на національний або міжнародний ринок; стратегічна оцінка конкурентного статусу продукції або виробника; позиціонування промислового бренду на ринку; удосконалення механізму ціноутворення; формування оперативної логістики; впровадження сучасних маркетингових аспектів тощо.

Визначивши мету оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі необхідно переходити до формуванню інформаційної бази дослідження (стан внутрішнього та зовнішнього ринку; дослідження контрагентів та конкурентів).

На основі всебічного дослідження за допомогою

базового, методичного, багатопараметричного та функціонального інструментарію, визначають вимоги до еталонної продукції і вибирають параметри оцінки промислової продукції.

Особливу увагу необхідно приділяти параметрам якісної орієнтації промислової діяльності. Наприклад, дослідження патентної чистоти промислової продукції, встановлення відповідності параметрів продукції діючим стандартам або нормам. Необхідно пам'ятати, якщо встановлено невідповідність патентної чистоти промислової продукції або недотримання визначених стандартів, промислова продукція не може бути реалізована на легальному споживчому ринку.

З метою оцінки рівня нормативних параметрів використовується індикатор, який дорівнюється одиниці або нулю. Якщо промислова продукція відповідає встановленим стандартам або параметрам, то індикатор дорівнюється одиниці, якщо ні, то нулю.

Загальний індикатор за нормативними параметрами розраховується як добуток індикаторів за кожним параметром:

$$I_{\text{заг}} = \sum_{i=1}^n m_i,$$

де m_i – індикатор за нормативним параметром відповідного сегменту; n – кількість нормативних параметрів, яка підлягає оцінці.

Промислова продукція вважається конкурентоспроможною, коли загальний індикатор дорівнюється одиниці або більше.

Необхідно констатувати, що оцінка конкурентоспроможності промислової продукції достатньо складний та тривалий процес. Деякі незручності можуть виникнути при виборі базових індикаторів зіставлення та оцінки їх вагомості. Запропонований методичний підхід до оцінки рівня конкурентоспроможності має аналітичну направленість. У промисловій галузі повинна застосовуватися методика визначення конкурентоспроможності продукції з урахуванням внутрішньогалузевих, галузевих, міжгалузевих та міжнародних аспектів оцінки відповідних індикаторів. Особливу значущість при розрахунках конкурентоспроможності продукції промислової галузі національної економіки мають кваліфікація експертів, які залучаються для дослідження та рівень маркетингової спрямованості.

ВИСНОВКИ

Таким чином, якісна орієнтація оцінки конкурентоспроможності продукції промислової галузі залежить від стратегії розвитку системи управління комерцій-

ною діяльністю суб'єкта промислової галузі національної економіки. Також потребує розкриття інформація наскільки повно у дослідженні враховані потреби покупців, у тому числі потенційних, а також можливості підвищення якості і зниження собівартості продукції. Пріоритетні заходи щодо підвищення конкурентоспроможності у промисловій галузі повинні бути націлені на формування привабливості і перевагу продукції на стадії науково-технічного обґрунтування, розробки, створення, розподілу, збуту і сервісного обслуговування її.

Конкурентоспроможність продукції є визначальним фактором конкурентоспроможності промислової галузі національної економіки. Конкурентоспроможність промислової галузі – це системна і потенційна здатність проектувати, створювати і реалізовувати у відповідних умовах продукцію, яка за своїми соціально-економічними (споживчими і вартісними) характеристиками у комплексі більш приваблива для споживачів національного ринку, ніж продукція промислових конкурентів. Конкурентоспроможність промислової галузі національної економіки характеризує стратегічні можливості і позитивну динаміку пристосування суб'єктів промисловості до мінливих умов конкуренції у ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Побережець О.В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства. Херсон. Видавництво: Грін Д.С., 2016. 500 с.
2. Ломачинська І., Кравцова А. Вплив конвергенції фінансового та реального секторів на розвиток національної економіки України. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2012. Т. 17. Вип. 2. С. 139-146.
3. Масленніков Є.І., Кравченко В.І. Фактори трансформації національної економіки в умовах європейської інтеграції. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 4/2. С. 4-6.

References

1. Poberezhets O.V. Theoretical-methodological and practical principles of the research of the system of management of the results of activity of an industrial enterprise. Kherson: Publishing house Hrin D.S., 2016. 500 p. (in Ukrainian)
2. Lomachinska I., Kravtsova A. Influence of convergence of the financial and real sectors on the development of the national economy of Ukraine. Herald of Odessa National University. Economy. 2012. Vol. 17, Issue 2. pp. 139-146. (in Ukrainian)
3. Maslennikov Ye.I., Kravchenko V.I. Factors of transformation of the national economy in the conditions of European integration. Economics. Finance. Law. 2017. № 4/2. pp. 4-6. (in Ukrainian)